

BÊZENASIYA ZMANÊ KURDÎ YA GÎSTÎ

-41-

kuKurm-n.: *hêvî* m.

• hewremānî/gorānî

• kirmānckî/dimilî/zāzākî/kirdkî

• kurmāncî/kirdāsî¹

• lorî

• sorānî

¹ Peyva *kirdasî* [kərdāsî] di zaraveya kurdiya dimilî/kirdkî/zāzākîya nu da žibo zaraveya *kurmancî* tê bi kar hanîn. Paşlêka *-asî* ži peyva *kasî* [kāsî] «biçuk» têt, wekî *tengasî*, *kurtasî*, *kêmasî* u hwd. Lewra peyva *kirdasî* di raştiyê da wateya «kurdiya biçuk» dide.

Rêzenaverok:

- Dengnasî u bêzenasiya peyva *hêvî* m. (r. 3-4)

Žibo barkêšê zaraveya
kurdiya kirdkî/dimilî
(u kurmancî),
dilsozê peyvikên bav u kalan
yê xwadî wîždan:

ROŞAN LEZGÎN

[Dengnasî u bêzenasiya peyva *hêvî* m.]

Peyva kurdiya kurmanciya nu *hêvî* m. [hêvî] digel farsiya nu *umîd/umêd* bii heta teşeya kurdî u iraniya kevin **abi-mati-/*upa-mati-* m. şun da terre. Ev peyv wekî din di nav zmanên din yê îranî da xuya nabe. Žiber vê hindê divêt herî dereng di dema zmanê îranî-ariya navîn da wekî peyveke serbixwa hatî bibe bi kar hanîn. Teşeya peyvê ya di dema zmanê hîndî-ewrupî yê bingehîn da ne heşkere ye. Dibe ku hingê di nav zmên da wekî têngêze/têgeh hee bibuya.

► kuKurm-n. *hêvî* m. [hêvî] ← kuKurm-nv. **hê-vî* ← **hê-vê* ← **Hê-vāy* ← **Hê-vahⁱ* ← **Hê-vaδ* ← **Hê-maδ* ← **Hai-mad* ← **Hā.i-mat* ← **Haβi-mat* ← kuKurm-k. **Habi-mati-* m. «lêpan/lêpayîn m.» < arpaş. **H₂ab^hi-mati-* < hepaş. **h₂mb^hi-mṣti-*.

² Di zmanê avestî da peyva *upamaitîm* (digel *āste* ks. 3. yk. prez. < *āh-* «runiştin») xuya dibe u wateya «divêt meriv bipê, lê payîn/lê pan heta ku ...» dide. Peyva *upamaitîm* ži teşeya xwa ya kevin **upa-mati-* m. «lêpayîn/lêpan m.» têt (≈ wpehl. *pāyīšnīh, manišnīh*)², ži:

- *upa-* «bi, tevî, digel, ligel; bii, lîi, bii ... da/va; li; heta ...; di ... da; li ser ... » (→ kurd. *bî*).
- *mati-* m. «pan/payîn m.», ži kiriyara *man-* «man/mayîn», kuKurm-n. *man/mayîn*, av-c. *man-*, ved. & skt. *man-*, yon-k. *mén-ō* < hepaş. **men-* «man/mayîn, payîn/pan».

KuKurm-n. *hêvî* u av-c. *upamaitîm* LERCH di sala 1858an da ruberîhev kirî bu³. Peyva kuKurm-n. *hêvî* divêt bi teşeya kevin **Habi-mati-* va girêdayî bibe, bi radî žî žiber dengdêra *-ê-*. Lê li hêla din žiber harmoniya vokalizmusa di kurdiya kurmanciya nu da merî hew dikane dibêtiya **Hupa-mati-* ži ber çav bike.

- kuKurm-n. *îvî*⁴, *hîvî*⁵, *hêvî*⁶, *hêvî*⁷ «hêvî»,
 - *îvî dekîm* «hêvî dikim».⁸
 - *bé îvî bu* «bê hêvî bu».⁹
 - *be îvî bum* «bê hêvî bum».¹⁰
 - *hîvî nekîri* «hêvî nekîrî».¹¹
 - *êzi be hîvia xoe êzi mahîrûm bebîm*¹² «ez ê bi hêviya xwa zê mehrum bibim».
 - *hîvia xo že dekîm*¹³ «hêviya xwa zê dikim».
- kurd-n. *umûd*, *umîd* bdg. «hêvî»¹⁴ < ? fars-n.
- kuKrd-n. *umûd*¹⁵, *umîd*, *umîd*, *umud*¹⁶ «hêvî»,

² BARTHOLOMAE 1904: 391.

³ LERCH 1858: 87b.

⁴ GARZONI 1787: ...; LERCH 1858: 87b, 96b; JUSTI 1880: 23, 27, 45, 96, 100.

⁵ LERCH 1858: 87b; JUSTI 1880: 23, 27, 45, 82.

⁶ NOLDEKE 1868: 48.

⁷ GEIGER/HUHN 1895-1901: 267.

⁸ LERCH 1858: 87b.

⁹ LERCH 1858: 87b.

¹⁰ LERCH 1858: 87b.

¹¹ LERCH 1858: 96b (zi SHABA).

¹² LERCH 1858: 96b (zi SHABA); rbb. JUSTI 1880: 128.

¹³ LERCH 1858: 96b.

¹⁴ HORN 1893: 26, № 109.

¹⁵ MÜLLER 1865: 6, 7; GEIGER/KUHN 1895-1901: 267.

¹⁶ MALMISANIJ 1992: 364.

► *umîdey, umudey*¹⁷ «hêvî, hêvîti».

‡ *u-* li ñuna **û*, divêt teşaya **ummēd* di kuKrd-n. da teşeya **wāmēd*/**ūmēd* yan *zî* **wāmīd*/**ūmīd* bidayî bibuya, žiber ketina dengê *-m-*.¹⁸

- bel-n. *ummēd, ōmēd* bdg. «hêvî»¹⁹ < fars-n.
- fars-n. *umīd*²⁰, *umēd, ummēd, ōmēd*²¹, *ummēd*²², *umēd*, *umēd*²³, *umēd*²⁴ «hêvî» (← **upa-mati-* «pan/payîn m.», *zi* *man-* «man/mayîn»).

‡ HÜBSCHMANN žibo teşeya bingehîn ya farsiya kevin **aṣamaṣiti-* u avestî *zî* **aṣamaṣti-* datîne²⁵. Lê BARTHOLOMAE di derbarê vê yekê da ti tiştî nabêze u tenê balê dikişîne ser vegotina HÜBSCHMANN²⁶.

‡ BENVENISTE dixwaze di nav peyva *ōmēt* da teşeya **ummēt* ya drêz kirî bibîne, lê NYBERG li berevažî wî dixwaze teşeya *ōmēt* ži ya kevin **aḫi-mati-* vebikişîne u bi nivîsa *ʿymyt-* [**ēmēt-*] ya ku di Dēn-kart da xuya dibe, ruberîhev bike u bi teşeyeke kevin **aḫi-mati-* va girê bide. Ligorî dêhna NYBERG qesî ku xuya dibe, guherîna dengê *-ē* < *ēv-* < *aḫi-* taybetmendiyeke zaraveyên başur-rožavayî buyee.²⁷

Žiber vê hindê Nyberg teşeya *ōmēt* u *ēmēt* bi vî hawî rekonstruktê dike:

► Îraniya bakur-rožavayî *ōmēt* ← **aumēt* ← **aβmēt* ← **abi-mati-*.

► Îraniya başur rožavayî *ēmēt* (nivîsî *ʿdmēt*) ← *ayim(m)ēt* ← **ayīβmati-* ← **aʿβimati-* (rbb. *Ēmēt* sn., *Ēmētan*, bi espîresiyona sekunder *Hēmēt*; erebî *ʾĪhmād*; her husan *ah(im)mēt* → *ahmēt* [*ʿsmyt* + fars-n. *āmid*]).²⁸

Žiber ku NYBERG peyva kuKurm-n. *hêvî* di nav çavan ra derbaz nekiriye u venegotiye, di vê pêşniyaza wî ya ku îraniya kevin **abi-mati-* di îraniya bakur-rožavayî da *ōmēt* dayî bibe, bi guman e.

► *ōmētīh* «hêvîti».²⁹

► *naumēd*³⁰, *numēd* «bê hêvî».

- pehl. *umēt, ōmēt* «hêvî»,
 - *anōmēt* «bê hêvî».
- pehl.Pz. *ōmēd*³¹, *aōmēd* «hêvî».³²
- exf-n. *umēd* bdg. (< fars-n.)³³, *umīd*³⁴ «hêvî».

- tirk. *umut, ümüt* «hêvî» < fars-n. *umēd*.

*

Bi kerema xwa žibo «kurtenivîs, çavkanî u sembolan» li «Bêzenasiya Zmanê Kurdî Ya Giştî -40-» binêrin!

¹⁷ MALMISANI 1992: 364a.

¹⁸ GEIGER/KUHN 1895-1901: 267.

¹⁹ HORN 1893: 26, № 109.

²⁰ JUSTI 1880: 100.

²¹ HORN 1893: 26, № 109; HÜBSCHMANN 1895: 17, № 109.

²² GEIGER/KUHN 1895-1901: 54.

²³ GEIGER/KUHN 1895-1901: 154, 267.

²⁴ BARTHOLOMAE 1906: 187₂.

²⁵ HÜBSCHMANN 1895: 17p., № 109.

²⁶ BARTHOLOMAE 1906: 187.

²⁷ NYBERG 1931: 165.

²⁸ NYBERG 1974: 144b.

²⁹ NYBERG 1931: 165.

³⁰ HORN 1893: 26, № 109.

³¹ HÜBSCHMANN 1895: 17, № 109.

³² NYBERG 1931: 165.

³³ HORN 1893: 26, № 109.

³⁴ HÜBSCHMANN 1895: 17.